ORE Ośrodek Rozwoju Edukacji

Zbigniew Żuchowski

Region, Polska, Europa, Świat

Program nauczania przedmiotu *Historia i społeczeństwo* dla IV etapu edukacyjnego

SPIS TREŚCI

I. Ogólne założenia programu 3

II. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania 7

III. Treści kształcenia 9

IV. Sposoby osiągania celów 18

V Opis założonych osiągnięć uczniów 29

VI Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów 33

VII Ewaluacja 35

VIII Bibliografia 36

I. Ogólne założenia programu

Program został opracowany w związku z realizacją nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo na IV etapie edukacyjnym. Podstawę dydaktyczną konstruowania programu stanowią koncepcje dydaktyki powstałe na przestrzeni XIX - XXI wieku.

Opracowano go w oparciu o podstawę programową określoną w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 roku (Dz. U. 2009, Nr 4, poz. 17) i jest zgodny z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 czerwca 2012 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.

Przewidziany jest do realizacji w ciągu 120 godzin w trakcie nauki w szkole ponadgimnazjalnej. Autorem programu jest nauczyciel historii posiadający 25 letnie doświadczenie w nauczaniu tego przedmiotu, pasjonat historii regionalnej z dorobkiem naukowym i metodycznym w tym zakresie.

Program wpisuje się w szczególne miejsce nauczania historii w polskiej tradycji edukacyjnej. Jest jedną z wielu możliwych interpretacji podstawy programowej przedmiotu historia i społeczeństwo na IV etapie edukacyjnym poprzez dobór wątków tematycznych. Trzy wybrane wątki wynikające z podstawy(*Europa i świat, Wojna i wojskowość, Ojczysty Panteon*) oraz wątek własny nauczycielski poświęcony historii regionu i dopuszczalny przez podstawę(*Moja mała Ojczyzna*) tworzą ambitny i spójny kurs nauczania historii wprawdzie o dużym zabarwieniu patriotycznym, ale jednocześnie mocno osadzony w tradycji europejskiej i głęboko humanistyczny, bo podejmujący próbę spojrzenia na kluczowe momenty dziejowe z perspektywy nieeuropejskiej. Zdaniem autora jest to nowatorska i innowacyjna interpretacja zapisów podstawy programowej.

Dokument programowy podejmuje próbę nowoczesnego nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo, kontynuując jednocześnie pozytywne elementy tradycyjnego modelu nauczania. Wprowadzeniu w świat przeszłości towarzyszy kształcenie postaw prospołecznych oraz wiązanie przeszłości z teraźniejszością, historii dalekiej z historią bliską doświadczeniu ucznia. Stąd szczególne miejsce w programie zajmuje przeszłość małej Ojczyzny ucznia: miejscowości i regionu. Na tym m.in. polega innowacyjność programu. *Jedną z myśli przewodnich programu stanowi regionalizm.* Treści zaplanowano w ujęciu ogólnym w taki sposób, iż możliwe są do realizacji w każdym regionie Polski niezależnie od miejsca zamieszkania ucznia. Stanowiło to dla autora olbrzymią trudność i pozostaje do oceny w jakim stopniu zamiar ten został zrealizowany. Renesans zainteresowania problematyką regionalną w badaniach historycznych i w edukacji szkolnej nastąpił po 1989 r. i przełomowym dla niego wydarzeniem było przyjęcie w 1994 r. przez V Kongres Towarzystw Kultury „Karty regionalizmu polskiego" i w ślad za tym wydanie w 1995 r. przez Ministerstwo Edukacji Narodowej założeń programowych „Dziedzictwa kulturowego w regionie" i wprowadzenie od 1999 r. do wszystkich typów szkół nowych wymagań w zakresie edukacji regionalnej. Obecna reforma programowa aczkolwiek znosi odrębną ścieżkę

edukacji regionalnej, to jednak treści regionalne pozostają jako obowiązujące w zapisach podstaw programowych. W przypadku przedmiotu historia i społeczeństwo na IV etapie edukacyjnym istnieje możliwość zaproponowania wątku własnego przez nauczyciela i jest to olbrzymia szansa dla regionalizmu. Wątek tematyczny poświęcony małej Ojczyźnie stanowi niejako dopełnienie obowiązkowego wątku *Ojczysty Panteon*- kształtuje te same wartości, ale z poziomu najbliższego zaangażowaniu emocjonalnemu ucznia. Nawet w przypadku miejsc, gdzie mniej docenia się wartości lokalne, jego realizacja służyć będzie kształceniu wartości obywatelskich i prospołecznych. Jednocześnie jego realizacja w wielu miejscach Polski służyć będzie szczytnym celom odkłamywania historii lub odkrywania jej przemilczanych kart np. postawa wobec Żydów w czasie II wojny światowej lub niemieckie dzieje Szczecina i Wrocławia. W badaniach historycznych obowiązuje zasada *„sine ira et studio”*- w nauczaniu historii powinno też stanowić to regułę. Pozostaje odpowiedź na pytanie: czym jest region?

W zależności od miejsca zamieszkania ucznia, małą ojczyznę bliską jego sercu i emocjom stanowi wieś, gmina, miasto lub tylko dzielnica. Może być nią i region historyczny, szczególnie niewielki jak np. Kaszuby lub ziemia dobrzyńska.

Założeniem programu jest przygotowanie młodzieży do radzenia sobie w szybko zmieniającym się świecie poprzez ukazanie na przykładzie wybranych wątków tematycznych przedmiotu historia i społeczeństwo uniwersalnego charakteru procesów dziejowych od starożytności do współczesności. Uczenie dla przyszłości polega na wszechstronnym rozwoju ucznia i łączeniu w toku nauczania poznania zmysłowego, umysłowego i działania. W ten sposób program odwołuje się do wybranych założeń dydaktyki progresywistycznej i dydaktyki współczesnej, której celem jest wszechstronny rozwój ucznia i jego abstrakcyjnego myślenia. Jednym ze sposobów zdobywania wiedzy ma być samodzielne jej zdobywanie przez ucznia.

Z dydaktyki herbartowskiej wykorzystano następujące założenia:

- nauczanie wychowujące,
- zależność efektywności nauczania od racjonalnego rozłożenia treści nauczania na logicznie powiązane całości w postaci działów tematycznych,
- rolę motywacji oraz znaczenie współzawodnictwa i rywalizacji.

Z kolei z dydaktyki deweyowskiej przyjęto następujące założenia:

- celem pracy szkoły jest rozwój aktywności uczniów poprzez zdobywanie doświadczeń, współpracę oraz przez łączenie teorii z praktyką i twórcze rozwiązywanie problemów,
- w toku nauczania należy uwzględniać potrzeby i zainteresowania uczniów,
- szkoła jest głównym, ale nie jedynym miejscem uczenia się; dlatego w pracy z uczniami należy uwzględnić samodzielne zdobywanie przez nich wiedzy oraz stosowanie metod problemowych w procesie nauczania.

Do podstaw teoretycznych programu należą też prace psychologiczne J. Piageta, J.S. Brunera i L.S. Wygodskiego. Szczególnie istotną rolę spełnia uwzględnienie w nauczaniu różnych typów inteligencji ucznia(teoria wielorakiej inteligencji Howarda Gardnera).

Ważną rolę pełnią również opracowania dotyczące edukacji regionalnej, zarówno jako podstawy teoretyczne jak i rozwiązania praktyczne, szczególnie w odniesieniu do metod nauczania.

Wyżej wymienione założenia zastaną zrealizowane poprzez stosowanie aktywizujących i praktycznych metod nauczania, metod problemowych oraz stosowanie w pracy z uczniami nauczania grupowego. Preferowanym typem nauczania będzie nauczanie problemowe, polegające na uzyskiwaniu przez uczniów nowych wiadomości i umiejętności poprzez rozwiązywanie problemów teoretycznych i praktycznych oraz, o ile treści nauczania i warunki realizacji programu na to pozwolą-nauczanie projektowe. Obydwa typy nauczania umożliwiają aktywizację uczniów, właściwe wykorzystanie technologii multimedialnych oraz sprzyjają realizacji zakładanych treści. Integrowanie treści następować będzie wokół problemów.

Holistyczne ujęcie występujące w programie daje możliwość lepszego zrozumienia otaczającego świata i lepszego w nim funkcjonowania. Zakłada ono, że ważniejsze od encyklopedycznej wiedzy jest rozumienie siebie w świecie, w którym powinniśmy funkcjonować w zgodzie z innymi i ze sobą. Zgodnie z takim założeniem, wiedza humanistyczna może stanowić klucz do rozumienia świata współczesnego, jak to wskazują autorzy podstawy programowej przedmiotu historia i społeczeństwo dla szkół ponadgimnazjalnych.

Program łączy wiedzę z różnych dziedzin oraz integruje przekazywane treści z dotychczasową wiedzą uczniów. Nauczyciele będą stymulować ponadto rozwój zdolności twórczych uczniów poprzez stosowanie w praktyce dydaktycznej metod aktywizujących, różnorodnych technik kształcenia zdolności, dostrzegania i rozwiązywania problemów oraz rozwijania wyobraźni twórczej. Treści programowe będą realizowane z zastosowaniem takich środków dydaktycznych, metod nauczania i form pracy, które pozwolą uczniom doskonalić umiejętności. W trakcie realizacji programu zamierzone efekty pedagogiczne podlegać będą analizie i ocenie. Dokument programowy ma postać klasyczną. Treści w nim zawarte uporządkowano w działach. Każdy dział zawiera kilka zagadnień tematycznych.

Realizacja treści regionalnych będzie miała istotny wpływ na dobór metod nauczania. Szczególnie przydatne w tym przypadku będą metody aktywizujące oraz część metod angażujących ucznia do pracy własnej, indywidualnej lub grupowej ze szczególnym uwzględnieniem metody projektu (np. w formie prezentacji multimedialnej), portfolio, webquest, wywiad, wycieczka. *Dobór metod nauczania ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących jest wyrazem indywidualizacji procesu nauczania* i wynika z przyjęcia teorii wielorakiej inteligencji Howarda Gardnera za podstawę pracy nauczyciela. Teoria wielorakiej inteligencji uwzględnia zróżnicowanie populacyjne wrażliwości uczniów na bodźce i związane z tym różne style uczenia się. Jednocześnie dobór metod nauczania

uzależniony będzie od warunków miejscowych oraz zainteresowań i predyspozycji uczniów. W działaniach praktycznych warto wykorzystać cykl Kolba, który na zajęciach z historii i społeczeństwa znajdzie zastosowanie w przypadkach uczenia się przez doświadczenie. W trakcie zajęć lekcyjnych należy realizować nauczanie polimetodyczne.

Innowacyjność programu wyraża się też w realizacji założeń edukacji globalnej, która stanowi w ujęciu nowej podstawy programowej jedno z głównych zadań edukacyjnych. Ułatwieniem w pracy lekcyjnej może być wykorzystywanie przez nauczycieli portalu edukacyjnego **Scholaris** oraz innych zasobów edukacyjnych zamieszczonych w Internecie. Szczególną rolę w realizacji wątku Moja mała Ojczyzna pełnić będą, bezcenne dla nauczania o zmiecionym przez Holokaust świecie Żydów polskich, zasoby zawarte na stronie **Wirtualny Sztetl (www.sztetl.org.pl).**

II. Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania przedmiotu historia i społeczeństwo na IV etapie edukacyjnym wynikają z wymagań ogólnych i szczegółowych podstawy programowej, która pełni rolę nadrzędną wobec programu nauczania.

Głównymi celami nauczania przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole ponadgimnazjalnej, zakładanymi przez program są następujące cele:

1. Ukazanie uczniom, że wiedza humanistyczna może stanowić klucz do rozumienia świata współczesnego.
2. Ukazanie, że wiedza historyczna ułatwia autoidentyfikację we współczesnym świecie w roli mieszkańca regionu, obywatela Polski, Europejczyka i członka światowej wspólnoty ogólnoludzkiej.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania:

1. Przyswojenie przez uczniów podstawowej wiedzy merytorycznej dotyczącej wybranych wątków tematycznych.
2. Zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów.
3. Kształcenie samodzielnego i krytycznego myślenia.
4. Doskonalenie umiejętności wnioskowania przyczynowo-skutkowego oraz posługiwania się poznanymi pojęciami.
5. Kształcenie umiejętności tworzenia syntez w oparciu o posiadana wiedzę.
6. Rozwijanie wyobraźni i ciekawości poznawczej.
7. Kształtowanie nawyków samodzielnego poszukiwania wiedzy oraz umiejętności krytycznego korzystania z różnorodnych źródeł informacji.
8. Wykorzystywanie i porządkowanie informacji z różnych źródeł: z wykorzystaniem zasobów biblioteki oraz technologii informacyjno – komunikacyjnych.
9. Kształcenie umiejętności dokonywania selekcji i weryfikowania materiałów i informacji.
10. Umiejętności wyszukiwania i gromadzenia materiałów w celu opracowania własnego „dzieła historycznego”; albumu, przewodnika, folderu, portfolio, planszy, posteru.
11. Rozwijanie myślenia historycznego polegającego na dostrzeganiu związków i współzależności między przeszłością a teraźniejszością oraz między dziejami powszechnymi, narodowymi i dziejami regionalnymi.
12. Analizowanie zróżnicowanych tekstów źródłowych(m.in. dokumenty, dane statystyczne, prasa) oraz umiejętność uzyskiwania informacji w oparciu o źródła materialne (np. architektura i sztuka).
13. Kształtowanie umiejętności refleksji historycznej i postawy badawczej: dociekanie przyczyn i skutków analizowanych wydarzeń historycznych.
14. Rozwijanie zainteresowań historycznych poprzez udział w różnego rodzaju projektach i działaniach oraz poznawanie dziejów „ małej Ojczyzny”.
15. Kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.

16. Rozwijanie poczucia przynależności do „małej Ojczyzny" i dumy z jej przeszłości i osiągnięć.
17. Kształtowanie postawy szacunku dla ojczyzny i dumy z dziedzictwa narodowego oraz poczucia odpowiedzialności za losy państwa.
18. Kształtowanie tożsamości regionalnej, etnicznej, narodowej, państwowej i europejskiej.
19. Kształtowanie postawy tolerancji i szacunku wobec innych ludzi, odmiennych kultur, religii i poglądów.
20. Wpajanie podstawowych zasad moralnych i wartości uniwersalnych (prawda, dobro, piękno, wolność, sprawiedliwość).
21. Ukazanie etapów rozwoju cywilizacji ze szczególnym uwzględnieniem przemian w życiu społecznym (m. in. w kulturze, religii, nauce i technice).
22. Dociekanie przyczyn i skutków zjawisk społecznych oraz wrażliwość społeczna i chęć poszukiwania sposobów naprawy negatywnych zjawisk społecznych.
23. Współdziałanie w zespole: planowanie i organizowanie działań, dzielenie się zadaniami oraz umiejętność pełnienia różnych funkcji w zespole.
24. Podkreślanie znaczenia pracy w życiu człowieka i rozwoju społecznym.

III Treści kształcenia

Europa i świat – wątek tematyczny

I. Świat, który zastali Rzymianie.
1. Konsekwencje podbojów Aleksandra Wielkiego i dziedzictwo hellenizmu: ojkumene (gr. oikoumene, ge oikoumene – ziemia zamieszkała) ojczyzną każdego człowieka.
2. Najważniejsze obszary kulturowe basenu Morza Śródziemnego w epoce podbojów rzymskich:
a) Grecja i państwa hellenistyczne,
b) Rzym i dziedzictwo Etrusków,
c) Egipt Ptolemeuszy kontynuacją Egiptu faraonów,
d) Fenicjanie i Kartagina,
e) Palestyna i Żydzi; wyjątkowość monoteizmu na tle innych wierzeń,
f) Celtowie w Galii i na Półwyspie Pirenejskim.

II. Imperium Rzymskie jako próba stworzenia ładu światowego.
1. Poprzednicy Rzymian: Asyria, Persja, państwo Aleksandra Wielkiego.
2. Zasięg i konsekwencje ekspansji rzymskiej.
3. Kontynuacja hellenizmu we wschodniej części Cesarstwa Rzymskiego.
4. Romanizacja w zachodniej części Cesarstwa Rzymskiego – m. in.:
a) przenikanie się wierzeń, kult cesarski i religia lojalności,
b) przyjęcie języka łacińskiego,
c) wzory instytucjonalne m. in. municypium,
d) realizacja programu architektonicznego (m. in. drogi, akwedukty, amfiteatry i świątynie).
5. Dwie drogi zachowania dorobku cywilizacyjnego starożytności:
a) Cesarstwo Wschodnie (Bizancjum),
b) Chrześcijaństwo: katolicyzm i prawosławie.

III. Islam i podboje Arabów.
1. Kalifat Omajjadów i zasada zgodnego współżycia z ludami podbitymi.
2. Przyswojenie kultury obszarów podbitych i dorobku cywilizacji śródziemnomorskiej (m. in. filozofia, prawo rzymskie),
3. Wpływ cywilizacyjny na Europę.
a) Arabowie pośrednikami w przekazaniu Europie średniowiecznej dziedzictwa starożytności w dziedzinie filozofii m. in. Arystoteles i jego arabscy kontynuatorzy: Awicenna (Ibn Sina), Awerroes z Kordoby (Ibn Ruszd),
b) scentralizowana biurokracja i system podatkowy jako model zarządzania państwem (Sycylia pod rządami Fryderyka II Hohenstaufa),
c) wpływ sztuki islamu na Europę (miejsca zetknięcia: Hiszpania, Królestwo Jerozolimskie),
d) rycerz i jego dama: wpływ kultury prowansalskiej i arabskiej.

IV. „Ludzie Księgi". Wrogość i współdziałanie chrześcijan, muzułmanów i Żydów.
1. Zgodne współżycie wyznawców trzech religii w średniowieczu:
a) Sycylia (Fryderyk II Hohenstauf),
b) Wielkie Księstwo Litewskie (wielki książę Witold),
c) okresowo Kalifat Kordobański w Hiszpanii.
2. Przeciw sobie w imię Boga: Hiszpania okresu rekonkwisty, Święta Inkwizycja w Hiszpanii.

V. Europa: od oblężonej twierdzy do dominacji światowej.
1. Obrona przed najeźdźcami do 1683r. (Arabowie, Mongołowie, Turcy): Europa czy świat islamu, przewaga gospodarcza i demograficzna Europy.
2. Pierwsze otwarcie. Europejczycy poznają nowe obszary:
a) podróże wikingów: Islandia, Grenlandia, zapomniane odkrycie Ameryki,
b) wyprawy krzyżowe,
c) Marco Polo i inni.
3. Przyczyny wielkich odkryć geograficznych i ekspansji Europy.
4. Wielcy podróżnicy i odkrywcy:
a) działalność Henryka Żeglarza,
b) Krzysztof Kolumb i odkrycie Ameryki,
c) Vasco da Gama,
d) Ferdynand Magellan,
e) Cortez i Pizarro,
f) James Cook,
g) poznawanie Syberii i Dalekiego Wschodu.
5. Polityka mocarstw europejskich wobec Chin, Indii i Japonii w XIX wieku:
a) Indie „perłą korony brytyjskiej" – od współpracy do uzależnienia,
b) Chiny – przymusowe otwarcie,
c) Japonia – zetknięcie z Europą impulsem do przeprowadzenia modernizacji; reformy Meiji.
6. Skutki kolonializmu dla mieszkańców uzależnionych krajów:
a) eksterminacja (np. Indianie i Aborygeni) i niewolnictwo (Afryka, Ameryka Północna i Południowa),
b) koegzystencja (Hindusi w Indiach),
c) przerwanie ciągłości kulturowej, gospodarczej i politycznej starych cywilizacji (Chiny, Indie),
d) modernizacja i europeizacja.
7. Skutki kolonializmu dla Europy:
a) odkrycie dorobku poznanych cywilizacji: kultury, języków, religii, architektury i sztuki; badania naukowe i wpływ na Europę,
b) rasizm i darwinizm społeczny jako efekt zetknięcia.
8. Dwa spojrzenia na kolonializm:
a) modernizacja i europeizacja jako „brzemię białego człowieka" i misja cywilizacyjna wobec ludów podbitych,
b) przerwanie ciągłości starych cywilizacji, zagłada i wyzysk; kolonializm jako nierozliczony rachunek krzywd i zbrodni.

VI. Stany Zjednoczone i Europa.
1. Stany Zjednoczone i Europa na początku XX wieku:
a) podzielona Europa jako całość stanowi większość gospodarki światowej, handlu i kapitału,
b) Stany Zjednoczone państwem o największej produkcji przemysłowej,
c) Stany Zjednoczone: kraj imigrantów, postępu, demokracji, wynalazków i konsumpcji.
2. Wzrost znaczenia gospodarczego i politycznego Stanów Zjednoczonych w wyniku I wojny światowej.
3. Skutki II wojny światowej m. in.:
a) Stany Zjednoczone głównym mocarstwem świata kapitalistycznego i pierwszą potęga gospodarczą,

b) upadek światowej roli państw Europy zachodniej w polityce i gospodarce,
c) procesy zjednoczeniowe w Europie, droga do utworzenia Unii Europejskiej.
4. Współpraca i rywalizacja:
a) Pakt Północnoatlantycki (NATO),
b) Światowa Organizacja Handlu (WTO),
c) Wspólnoty europejskie i Unia Europejska a Stany Zjednoczone.
5. Amerykański styl życia i kultura masowa.
VII. Gospodarka światowa i handel światowy.
1. Wolność żeglugi na morzach i oceanach (od 1815r.),
2. Dwa stanowiska w XIX wieku.
a) wolny handel i liberalizm gospodarczy,
b) protekcjonalizm i cła.
3. Przemiany w produkcji w końcu XX wieku; przenoszenie fabryk, globalny charakter produkcji,
4. Liberalizacja światowego handlu i jej konsekwencje (rola WTO). Korzyści i zagrożenia.
5. Światowy kryzys gospodarczy na początku XX wieku.
a) przyczyny i skutki kryzysu,
b) nowe ruchy społeczne np. ruch oburzonych, przeciwnicy ACTA.

Wojna i wojskowość – wątek tematyczny.

I. Wodzowie Greków i Rzymian
1. Wojskowość grecka: od wojen z Persami do Aleksandra, falanga grecka, Epaminondas z Teb – zmiana strategii.
2. Aleksander Wielki jako wódz i strateg (Issos i Gaugamela). Przyczyny sukcesu.
3. Armia rzymska: od Sulli i Mariusza do Juliusz Cezara. Organizacja legionu rzymskiego (wg. Polibiusza).
4. Juliusz Cezar jako wódz i organizator imperium rzymskiego.
II. Rycerz i wojna w średniowieczu.
1. Ideał rycerza w średniowieczu. Źródła i przemiany etosu rycerskiego (do wyboru):
a) Pieśń o Rolandzie (Francja),
b) legenda o królu Arturze i rycerzach Okrągłego Stołu (Anglia),
c) opowieść o Cydzie (Hiszpania),
d) Tristan i Izolda,
e) Goliardzi, trubadurzy i minnesingerzy – zmiana stosunku do kobiet jako wyraz wpływów prowansalskich i arabskich,
f) Zawisza Czarny z Garbowa.
2. Poglądy na temat wojny w średniowieczu:
a) koncepcja wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej w chrześcijańskiej myśli politycznej; kontynuacja myśli św. Augustyna, św. Izydor z Sewilli, św. Tomasz z Akwinu,
b) polska myśl polityczna wobec konfliktu z Krzyżakami:

c) Stanisław ze Skarbimierza, kazanie „De bellis iustis" („O wojnach sprawiedliwych") jako kontynuacja poglądów św. Rajmunda z Penyafort, Paweł Włodkowic i polska doktryna polityczna, sobór w Konstancji.

III. Wojna w imię Boga.

1. Idea krucjat a prześladowania religijne w Europie:
a) pogromy Żydów w epoce krucjat i początek separacji w gettach w miastach średniowiecznej Europy (od XI wieku),
b) krucjata przeciw albigensom i likwidacja odrębności politycznej i kulturowej południowej Francji (I połowa XIII wieku).
2. Wojny husyckie w Europie. Przyczyny i skutki:
a) krytyka kościoła przez teologów uniwersyteckich i żądanie reform: Jan Wycliffe i Jan Hus,
b) śmierć Husa na stosie (1415) i wojny husyckie (1419-1434).
3. Reformacja w Europie. Konflikty i wojny religijne.
a) przyczyny reformacji,
b) przebieg w wybranych krajach (Niemcy, Francja i Anglia),
c) skutki reformacji.
4. Wojna trzydziestoletnia w Europie (1618-1648). Przyczyny, przebieg i skutki.
5. Rola religii w wojnach prowadzonych przez Rzeczpospolitą w XVII wieku:
a) Rzeczpospolita a Rosja w okresie „wielkiej smuty" –wzajemne uprzedzenia religijne,
b) powstanie Chmielnickiego,
c) walka ze Szwedami w okresie potopu szwedzkiego,
d) idea przedmurza chrześcijaństwa i wojny z Turcją

IV. Staropolska sztuka wojenna.

1. Struktura organizacyjna wojska Rzeczpospolitej szlacheckiej w I połowie XVII wieku.
2. Wodzowie wojsk Rzeczpospolitej szlacheckiej i ich strategia (do wyboru):
a) Konstanty Ostrogski (Orsza),
b) Jan Tarnowski (Obertyn),
c) Jan Karol Chodkiewicz (Kircholm, Chocim),
d) Stanisław Żółkiewski (Kłuszyn, Cecora),
e) Jeremi Wiśniowiecki (Zbaraż),
f) Jan Kazimierz (Beresteczko),
g) Jan III Sobieski (Chocim, Wiedeń),
h) Tadeusz Kościuszko (Dubienka, Racławice).

V. „Mały Kapral" i jego żołnierze.

1. Armia francuska w okresie rewolucji.
2. Strategia Napoleona: od szczytu do klęski (Austerlitz, wojna z Rosją 1812r.).
3. Europa napoleońska:
a) przebudowa i podbój Europy; rozprzestrzenienie zdobyczy rewolucji francuskiej,
b) szanse na Polskę u boku Napoleona; Księstwo Warszawskie,
c) skutki pośrednie: przebudzenie narodowe w krajach niemieckich i włoskich, impuls do zmian w Hiszpanii,
d) czarna i biała legenda napoleońska.

VI. Koncepcje stworzenia ładu światowego.

1. Imperium Rzymskie i Pax Romana.
2. Pax Britanica. Podstawy potęgi Imperium Brytyjskiego w XIX wieku; przemysł i handel światowy, flota wojenna i handlowa, kolonie, zasada równowagi na kontynencie.

3. Stany Zjednoczone mocarstwem światowym; świat jednobiegunowy (od 1991r.), Stany Zjednoczone pierwszą potęgą gospodarczą i militarną świata.
4. Pax Americana: Pakt Północnoatlantycki (NATO), wojny w imię demokracji, wojna z terroryzmem.
5. Prawo międzynarodowe konfliktów zbrojnych: konwencje genewskie, haskie, powstanie Czerwonego Krzyża (1864), analiza wybranych dokumentów.

VII. Pacyfizm i katastrofizm.

1. Patroni pacyfizmu m. in.: Mahatma Gandhi, Martin Luter King, John Lennon.
2. Wojna w Wietnamie i ruch hippisowski.
3. Pacyfizm w ideologii partii lewicowych oraz ruchu „zielonych".
4. Wizja globalnej zagłady w wybranych utworach literackich i filmach science – fiction np.:

a) powieść Neville, a Shute „Ostatni brzeg" i film według tej powieści,
b) film w reżyserii F. F. Coppoli „Czas Apokalipsy" według utworu Josepha Conrada „Jądro ciemności",
c) filmy: „Armageddon" (reżyseria M. Bay), „Pojutrze" (reżyseria R. Emmerich).

Ojczysty Panteon – wątek tematyczny.

I. Rycerz i obywatel w Rzeczpospolitej.

1. Antyczne wzory bohaterstwa, żołnierza i obrońcy ojczyzny:

a) bohaterowie „Iliady",
b) Termopile,
c) Wodzowie starożytności: Aleksander Wielki, Hannibal, Juliusz Cezar.

2. Recepcja antycznych wzorów bohaterstwa w polskiej myśli politycznej, tradycji literackiej i edukacyjnej m, in.:

a) średniowieczny ideał rycerza,
b) XVII wiek np.: szlachcic i żołnierz w „Pamiętniku" J.Ch. Paska; J. K Chodkiewicz w „Wojnie chocimskiej", W. Potockiego; bohaterowie Sienkiewicza,
c) Somosierra i „kozietulszczyzna",
d) Edukacja patriotyczna w II Rzeczpospolitej a polski czyn zbrojny w czasie II wojny światowej.

3. Rzeczpospolita szlachecka i jej naród polityczny (szlachta) – recepcja ideałów republiki rzymskiej i antycznego wzoru obywatela:

a) odwołania do cnót rzymskich,
b) epoka odrodzenia m. in. szlachcic i obywatel w twórczości M. Reja i J. Kochanowskiego; dwie koncepcje Rzeczpospolitej: A.F. Modrzewski w dziele „O naprawie Rzeczpospolitej" i Stanisław Orzechowski ,
c) „Kazania sejmowe" P. Skargi
d) koncepcje naprawy Rzeczpospolitej np.: Stanisław Szczuka, Stanisław Dunin Karwicki, „Głos o wolny wolność ubezpieczający" – utwór powstały w otoczeniu Stanisława Leszczyńskiego, Stanisław Konarski „O skutecznym rad sposobie".

II. Koncepcje polityczne władców z dynastii piastowskiej.

1. Mieszko I – wybór drogi. Wprowadzenie Polski do chrześcijańskiej Europy.

2. Bolesław Chrobry – szczyt potęgi czy roztrwonienie sił i środków w konfliktach z sąsiadami?
3. Bolesław II Śmiały – po stronie papiestwa.
4. Bolesław Krzywousty – powrót nad Bałtyk i nieudana próba zachowania jedności państwa.
5. Henryk Brodaty i Henryk Pobożny – próba zjednoczenia. Czy Polska mogła być inna?.
6. Kazimierz Wielki – wykorzystane szanse odbudowy gospodarczej i obronnej państwa. Realizm i pragmatyzm oraz nowy impuls: kierunek wschodni.

III. Rola Kościoła i ludzi Kościoła w budowie państwa polskiego.

1. Od wprowadzenia chrześcijaństwa do chrystianizacji kraju (XI –XIII wiek): architektura kościelna, organizacja kościelna i system parafialny, rola zakonów, wprowadzenie tradycji chrześcijańskiej i szkolnictwa.
2. Dwaj patroni Polski i ich znaczenie dla budowy państwa polskiego:

a) św. Wojciech i zjazd gnieźnieński,
b) św. Stanisław – patron zjednoczenia Polski.

3. Arcybiskup gnieźnieński Jakub Świnka – rzecznik jedności państwa i obrońca polskości; synod w Łęczycy.
4. Chrystianizacja Litwy zadaniem misyjnym polskiego Kościoła.
5. Kościół rzecznikiem interesów państwa w konflikcie z Krzyżakami. Polska delegacja na soborze w Konstancji (Paweł Włodkowic).

IV. Postawy obywateli Rzeczpospolitej wobec wyzwań epoki (XVI – XVIII wieku).

1. Reformacja i tolerancja religijna. „Polska państwem bez stosów" – prawda czy mit?
2. Unia lubelska. Od unii personalnej do unii realnej.
3. Pierwsze wolne elekcje sprawdzianem trwałości ustroju państwa.
4. Powstanie Chmielnickiego – ostateczna klęska Polski i Litwy w rywalizacji z Rosją.
5. Potop szwedzki – zmarnowane ocalenie z katastrofy.
6. Kryzys państwa. Konfederacja barska – pierwsze powstanie czy ostatni rokosz?
7. Sejm Wielki i Konstytucja 3 Maja – egzamin z obywatelskiej odpowiedzialności za losy państwa.
8. Lud się budzi i wiesza zdrajców. Czy powstanie kościuszkowskie mogło być rewolucją i ocalić Polskę?

V. Spór o przyczyny upadku I Rzeczpospolitej i oceny jej ustroju.

1. Krakowska szkoła historyczna i teoria własnej winy Polaków (cechy narodowe, wady ustrojowe itp.).
2. Warszawska szkoła historyczna i teoria winy sąsiadów.
3. Opinia J. J. Rousseau na temat ustroju Rzeczpospolitej.

a) „Uwagi o rządzie polskim" (1782).
b) „Wolę niebezpieczną wolność niż spokojną niewolę" (polonicum z „Umowy społecznej").

4. Rozbiory Polski, obok rewolucji francuskiej, jednym z przejawów kryzysu starego ładu w Europie.

VI. Bić się czy nie bić? Dwie drogi zachowania polskości w XIX wieku.

1. Koncepcje polityczne nurtu insurekcyjnego (przygotowanie powstania; planowane reformy; sojusznicy: kraje i narody; przykłady realizacji w trakcie powstań narodowych).
2. Koncepcje nurtu realizmu politycznego:

a) Stańczycy w Galicji,

b) Aleksander Wielopolski,
c) Pozytywizm polski: praca u podstaw i praca organiczna,
d) „Najdłuższa wojna nowoczesnej Europy": walka w obronie polskiej mowy, kultury, religii i gospodarki w zaborze pruskim.
3. Próba oceny polskich powstań narodowych.
4. Polak – rewolucjonista w XIX wiecznej Europie w walce „za wolność Waszą i naszą" .Twórcy mitu np. Józef Bem, Ludwik Mierosławski, Walery Wróblewski oraz przykłady postaci z regionu ucznia.

VII. Jaka Polska? Spory o kształt Polski w XX wieku.
1. Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 roku:
a) koncepcja federalistyczna J. Piłsudskiego; odsunięcie Rosji od granic Polski, Polska w federacji lub sojuszu z sąsiadami wschodnimi,
b) koncepcja inkorporacyjna R. Dmowskiego: Polska państwem narodowym z wyraźną przewagą Polaków.
c) Spór o reformy (socjalne, rolna),
d) Kryzys parlamentaryzmu i zamach majowy J. Piłsudskiego.
2. Koniec okupacji niemieckiej i walka o władzę (1944-1945):
a) zgodne spojrzenie: reformy społeczne oraz przyrost terytorialny na zachodzie w koncepcjach głównych sił politycznych,
b) rząd polski na emigracji w Londynie i premier Stanisław Mikołajczyk: osamotnienie wobec Moskwy,
c) polskie państwo podziemne i próba przejęcia inicjatywy: akcja „Burza" i powstanie warszawskie,
d) komuniści polscy i Armia Radziecka: wyzwolenie czy nowa okupacja?.
3. Narodziny III Rzeczpospolitej:
a) obrady Okrągłego Stołu: sposób na pokojową transformację czy zbędny kompromis?,
b) Tadeusz Mazowiecki i polityka „grubej kreski",
c) koszty społeczne reform gospodarczych (plan Balcerowicza).

VIII. Społeczeństwo PRL –u wobec totalitarnej władzy.
1. Protesty społeczne – od Października do „Solidarności".
2. Intelektualiści – od współpracy do oporu.
3. Postawy młodzieży- od ZMP do „pomarańczowej alternatywy". Złote lata polskiego rocka w latach osiemdziesiątych.
4. Konformiści i oportuniści czy ideowi komuniści i socjaliści: zaplecze społeczne PZPR.

Moja mała Ojczyzna – wątek tematyczny opracowany przez nauczyciela.

I. Moja miejscowość (region) w starożytności.
1. Kultury pradziejowe w moim regionie.
2. Stanowiska archeologiczne według badań np. Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP).

II. Z dziejów przynależności państwowej i administracyjnej mojej miejscowości (regionu).

1. Wejście do historii: przynależność do obszaru plemiennego przed powstaniem państwa polskiego, przynależność państwowa w X – XI wieku, przynależność do regionu historycznego, pierwsza wzmianka źródłowa o miejscowości, data lokacji miejskiej mojej (lub pobliskiej) miejscowości, założyciel mojej miejscowości, sławni ludzie w początkach dziejów miejscowości.
2. Moje księstwo dzielnicowe w XII –XIII wieku. Dzieje i władcy.

(Uwaga: w przypadku Warmii i Mazur temat „Prusowie – zapomniana historia").

3. Z dziejów przynależności państwowej i administracyjnej mojej miejscowości (regionu) od XIV do XVIII wieku.

W zależności od regionu historycznego uwzględnić: Królestwo Polskie, Rzeczpospolita, Czechy, Brandenburgia, Państwo Zakonu Krzyżackiego, Prusy, Królestwo Pruskie, Pomorze Zachodnie (ewentualnie inna przynależność państwowa).

4. Zmieniające się granice i zmiany przynależności państwowej i administracyjnej mojej miejscowości (regionu) w latach 1772-1815.

5. Przynależność państwowa i administracyjna mojej miejscowości (regionu) w XIX I XX wieku.

III. Ludzie i miejsca – z dziejów miejscowości i regionu w średniowieczu.

1. Rycerz i jego zamek. Zamek w mojej (lub pobliskiej) miejscowości oraz historia rodu właścicieli.
2. Kościół i jego fundatorzy. Z dziejów średniowiecznej architektury sakralnej w mojej (lub pobliskiej) miejscowości.
3. Ludzie dobrze zasłużeni w dziejach miejscowości (regionu) w średniowieczu.

III. W czasach nowożytnych.

1. Od renesansu do klasycyzmu: wybrane obiekty kultury materialnej mojej miejscowości lub regionu (np. ratusz, kamienice).
2. Szlachta i arystokracja, dygnitarze państwowi, kupcy i duchowni, ludzie nauki i sztuki oraz wybitni żołnierze – wybrane sylwetki z dziejów miejscowości lub regionu.

IV. W XIX wieku.

1. Miejscowość i jej mieszkańcy w epoce powstań narodowych; walki o polskość, udział w powstaniach, pomoc powstańcom, działalność gospodarcza, walka o język, ewentualnie przejawy przebudzenia narodowego, stosunek miejscowego społeczeństwa (w przypadku innych narodowości) do sprawy polskiej w XIX wieku.
2. Walki zbrojne z okresu powstań narodowych w mojej miejscowości lub regionie (lub wydarzenia okresu Wiosny Ludów w Europie).
3. Z dziejów rewolucji przemysłowej:

a) przemiany mojej miejscowości (regionu) w epoce rewolucji przemysłowej: oświetlenie ulic, kanalizacja, wodociągi, tramwaje, linie kolejowe,
b) dawne obiekty przemysłowe oraz infrastruktura techniczna: fabryki, młyny, mosty, kanały, dworce kolejowe, wieże ciśnień, budynki gazowni.

V. W XX wieku.

1. W walce o Polskę: rola miejscowości (regionu) i jej mieszkańców w walkach zbrojnych w okresie odbudowy państwa polskiego w latach 1918-1920 oraz w polskim czynie zbrojnym i konspiracji podczas II wojny światowej.

2. Ziemianie i ich tradycja: dwór ziemiański w mojej (lub pobliskiej) miejscowości, tradycja ziemiańska, etos patriotyczny.
3. Moja miejscowości (region) w PRL: przemiany społeczno – gospodarcze, postawy społeczeństwa wobec rządów komunistów, od powstania Solidarności do komitetów obywatelskich i pierwszych wolnych wyborów samorządowych.
4. Moja miejscowość (region) w III Rzeczpospolitej: problemy społeczno- gospodarcze, przemiany, szanse i zagrożenia.

VI. Przez epoki.

1. Ludzie dobrze zasłużeni w dziejach miejscowości (regionu):

a) patron mojej ulicy (szkoły),
b) „A pamięć ich godna jest, aby trwać" –bohaterowie z tablic i pomników,
c) obecność postaci z dziejów miejscowości (regionu) w historii oraz kulturze Polski i Europy.

2. Legendy z dziejów miejscowości (regionu).
3. Zapomniane wydarzenia z dziejów miejscowości (regionu).
4. Wielokulturowość – zapomniane dziedzictwo mojej miejscowości (regionu):

a) podstawowi mieszkańcy od średniowiecza do współczesności, zmiany narodowościowe.
b) tradycja dobrego sąsiedztwa ludzi różnych kultur i narodowości,
c) dziedzictwo kultury materialnej innych narodów (np. Żydzi, Niemcy, Ukraińcy) w mojej miejscowości i regionie,
d) miejsca, których już nie ma np.: żydowskie miasteczka(sztetl), wioski kolonistów niemieckich, bieszczadzkie wioski Łemków i Ukraińców.

IV Sposoby osiągania celów

Aby osiągnąć zakładane cele nauczania w pracy z niniejszym programem należy spełnić szereg warunków dotyczących pracy dydaktycznej:

1) Przełożyć na język praktyki założenia wynikające z przyjętych za podstawę tworzenia programu teorii dydaktycznych.

2) W realizacji programu uwzględnić zadania szkoły oraz umiejętności wynikające z części ogólnej podstawy programowej dla IV etapu kształcenia.

3) Uwzględnić warunki realizacji programu (konkretną szkołę, środowisko i jej wyposażenie).

4) Przede wszystkim uwzględnić uczniów: ich możliwości percepcyjne, zdolności, typy inteligencji, występujące trudności.

5) Indywidualizować nauczanie.

6) Trafnie, świadomie i optymalnie dobierać metody nauczania.

7) W realizacji nauczania wykorzystywać środki multimedialne oraz materiały edukacyjne dostępne na portalach edukacyjnych (ze szczególnym uwzględnieniem portalu Scholaris).

8) Jako jedną z myśli głównych programu przyjąć regionalizm w nauczaniu(treści zaplanowane w ujęciu ogólnym, możliwe do realizacji w każdym regionie Polski).

Jak podkreślono we wstępie, program przywiązuje duże znaczenie do dorobku myśli pedagogicznej. Założenia wynikające z dydaktyki herbartowskiej zostaną zrealizowane m.in. poprzez kształcenie postaw wynikających z zadań ogólnych szkoły zawartych w podstawie programowej oraz przez planowanie działań kształcących motywację i współzawodnictwo wśród uczniów(np. konkursy). Założenia związane z dorobkiem Deweya zastaną zrealizowane poprzez stosowanie aktywizujących i praktycznych metod nauczania, metod problemowych oraz stosowanie w pracy z uczniami nauczania grupowego. Organizowanie wycieczek w realizacji treści z historii regionalnej spełni deweyowski postulat uwzględniania potrzeb i zainteresowań uczniów. Z kolei założenia wynikające z dydaktyki współczesnej można zrealizować stosując głównie aktywizujące i praktyczne metody nauczania oraz nauczanie grupowe a także zakładając, że nauczyciel jako organizator procesu nauczania - uczenia się, uwzględnia samodzielność myślenia i działania uczniów.

Program zakłada zdobycie umiejętności wynikających z części ogólnej podstawy programowej dla IV etapu kształcenia. Do najważniejszych zdobywanych umiejętności należy:

czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, a także **myślenie naukowe**, czyli umiejętność wykorzystania wiedzy o charakterze naukowym do identyfikowania i rozwiązywania problemów oraz formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących społeczeństwa. Dokument obejmuje także działania kształtujące u uczniów postawy sprzyjające ich rozwojowi indywidualnemu i społecznemu takie, jak: poczucie własnej wartości, uczciwość, odpowiedzialność, szacunek dla innych ludzi, podejmowanie inicjatyw i pracy zespołowej.

Poza tym realizując **zadania szkoły** wskazane w podstawie programowej dla IV etapu kształcenia należy dbać o poprawność językową, wykorzystywać nowe technologie, ściśle współpracować z biblioteką szkolną, przygotować uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów, a także do życia w społeczeństwie informacyjnym.

Szczególnie ważne miejsce zajmuje zestaw zadań związanych z realizacją treści **edukacji globalnej.** W tym obszarze zadaniem nauczyciela historii jest realizacja następujących zagadnień:

1. Odkrycia geograficzne i europejski kolonializm doby nowożytnej. Uczeń:
   a)ocenia wpływ odkryć geograficznych i ekspansji kolonialnej na życie gospodarcze i kulturowe Europy;
   b)ocenia długofalowe konsekwencje wielkich odkryć geograficznych dla Ameryki, Azji, Afryki.
2. Europa i świat w XIX w. Uczeń:
   a)opisuje zasięg i ekspansję kolonialną Wielkiej Brytanii, Francji, Niemiec, Rosji i Stanów Zjednoczonych;
   b)analizuje polityczne, gospodarcze i społeczne przyczyny oraz następstwa podbojów kolonialnych państw europejskich w Azji, Afryce.
3. Europa i świat w okresie rywalizacji ZSRR i Stanów Zjednoczonych. Uczeń:
   wyjaśnia cele utworzenia ONZ i charakteryzuje jego rolę w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata.
4. Rozpad systemu kolonialnego. Uczeń:
   a)opisuje główne etapy procesu dekolonizacji Azji i Afryki, z uwzględnieniem Indii oraz Indochin;
   b) opisuje zmiany na politycznej mapie świata w wyniku procesu dekolonizacji;
   c) ocenia polityczne i społeczno-gospodarcze skutki procesu dekolonizacyjnego.
5. Przemiany cywilizacyjne w drugiej połowie XX wieku. Uczeń:
   rozpoznaje charakterystyczne cechy kultury masowej i elitarnej oraz przemiany obyczajowe drugiej

Realizacja zakładanych celów możliwa będzie, jeżeli w pracy nauczyciela znajdzie odzwierciedlenie wiedza psychologiczna o rozwoju myślenia dzieci i młodzieży. **Jean Piaget** rozwój poznawczy człowieka podzielił na następujące po sobie stadia. Od około 2 roku życia do około 11 roku życia w umyśle dziecka kształtują się operacje konkretne. Najpierw są to wyobrażenia przedoperacyjne, a od około 7 roku życia operacje konkretne. Dopiero od około 11 roku życia dziecko zaczyna rozumować operacyjnie na poziomie formalnym, tak jak dorosły. Biorąc pod uwagę fakt, że kontynuatorzy Piageta na podstawie badań empirycznych stadium formalnego rozumowania przesuwają nawet na okres po 14 roku życia i niektórzy z nich twierdzą , że wielu dorosłych w ogóle nie osiąga okresu operacji formalnych należy przyjąć, iż dla części uczniów na etapie nauki w szkole ponadgimnazjalnej rozumowanie na poziomie operacji konkretnych może okazać się przydatne.. Myślenie formalne polegające na dokonywaniu logicznych operacji tylko w oparciu o idee wyrażone w języku (słownym lub innym) powinno dla nich znaleźć oparcie w percepcji i doświadczeniu, wynikać z zaobserwowanych zdarzeń. Stąd w nauczaniu historii i społeczeństwa na tym etapie ważną rolę odgrywać powinny wszelkiego rodzaju pomoce wizualne, środki multimedialne oraz właściwie dobrany podręcznik zawierający nowoczesny materiał ilustracyjny. Stąd tez ważna jest rola regionalizmu oraz metod aktywizujących i metod opartych na współpracy uczniów, tym bardziej, że nabycie przez człowieka wiedzy społecznej-zdaniem Piageta –zależne jest od interakcji społecznych, współpracy i współdziałania z innymi.

W pracy dydaktycznej należy tez uwzględnić ustalenia **Jerome,a Brunera** na temat myślenia człowieka. *Reprezentacja enaktywna*- oparta na działaniu, polega na tym ,że dziecko w doświadczeniach enaktywnych zauważa prawidłowości w zmianach dokonywanych w świecie rzeczywistym. *Reprezentacja ikoniczna*-oparta na wyobrażeniach, pozwala odkryć prawidłowości posługując się wyobraźnią w oparciu o wcześniejsze doświadczenia en-aktywne. *Reprezentacja symboliczna*-oparta na symbolach pojawia się wtedy gdy , aby odkryć prawidłowości nie są już potrzebne działania na realnych obiektach ani ich wyobrażenia. Bruner zakładał, że człowiek ma do dyspozycji najpierw reprezentację enaktywną , potem enaktywną i ikoniczną, wreszcie dochodzi do posiadania wszystkich trzech: enaktywnej, ikonicznej i symbolicznej. Teoria J. Brunera znajduje zastosowanie w pracy nauczyciela historii, także w szkole ponadgimnazjalnej. Powinien on tak organizować proces uczenia się, aby uczeń miał możliwość rozpoczęcia myślenia i działania na dwóch pierwszych poziomach(enaktywnym oraz ikonicznym). Nazwa (pojęcie historyczne) czy symbol (data) powinny pojawić się dopiero wtedy, kiedy uczeń wie i rozumie , co będą one oznaczać. Wtedy jest już gotowy aby je zrozumieć, zapamiętać i posługiwać się nimi.

Z dorobku psychologa **Lwa.S.Wygotskiego** cenna jest **teoria strefy najbliższego rozwoju**. „Strefa najbliższego rozwoju" stanowi obszar, który dla dziecka jest jeszcze nieznany, ale dostępny dla jego możliwości. Zadania stawiane dziecku, które stanowią strefę najbliższego rozwoju są dla niego wyzwaniem i wymagają wysiłku, aby mogło się z nimi zmierzyć. Dzięki temu dziecko stale się rozwija oraz ma poczucie sukcesu, co pozytywnie wpływa na poczucie jego własnej wartości. Wygotski twierdził, że to **nauczyciel** odgrywa kluczową rolę w edukacji dziecka. Nauczyciel powinien tak kierować zajęciami, by nakłaniać dziecko do

podejmowania zadań przekraczających nieco jego obecne możliwości. Dzięki takiej inspiracji dzieci mogą wykonywać zadania wykraczające poza ich umiejętności, czego bez pomocy nauczyciela nie mogłyby dokonać. Planowanie pracy zgodnie z tymi zasadami stanowi duże wyzwanie dla nauczyciela historii, ale może być drogą do sukcesów edukacyjnych. Wymaga jednak przede wszystkim przestrzegania *zasady indywidualizacji* w pracy dydaktycznej. Teoria strefy najbliższego rozwoju oraz przekonanie o kluczowej roli nauczyciela w edukacji są na tyle uniwersalne, iż mogą znaleźć przełożenie na pracę nauczyciela historii w szkole ponadgimnazjalnej.

W działaniach praktycznych warto wykorzystać **cykl Kolba**, który na zajęciach z historii i społeczeństwa znajdzie zastosowanie w przypadkach uczenia się przez doświadczenie.

Wymogi indywidualizacji wynikają też z przyjęcia **teorii wielorakiej inteligencji Howarda Gardnera** za podstawę pracy nauczyciela o czym już wspominano. Teoria wielorakiej inteligencji uwzględnia zróżnicowanie populacyjne wrażliwości uczniów na bodźce i związane z tym różne style uczenia się.

Siedem rodzajów inteligencji według opisu Gardnera:
1. *Lingwistyczna:* umiejętność posługiwania się językiem, wzorami i systemami.
2. *Matematyczna i logiczna:* umiłowanie precyzji oraz myślenia abstrakcyjnego.
3. *Wizualna i przestrzenna:* myślenie obrazowe, umiejętne korzystanie z map, diagramów i tabel, wykorzystanie ruchu towarzyszącego procesowi uczenia się.
4. *Muzyczna:* wrażliwość emocjonalna, poczucie rytmu, zrozumienie złożoności muzyki.
5. *Interpersonalna:* łatwy kontakt z innymi ludźmi, umiejętności mediacyjne, dobra komunikatywność.
6. *Intrapersonalna:* automotywacja, wysoki poziom wiedzy o samym sobie, silne poczucie wartości.
7. *Kinestetyczna:* dobre wyczucie czasu, uzdolnienia manualne, duże znaczenie zmysłu dotyku, ruchliwość, dobra organizacja przestrzenna.

Według Gardnera rodzimy się, posiadając wszystkie typy inteligencji, jednak podczas naszego życia niektóre z nich rozwijają się silniej, niektóre słabiej, a jeszcze inne – prawie wcale. Uzyskanie dostępu do każdej z nich wymaga zrozumienia, z czym się wiążą i jak mogą być rozwijane u uczniów na zajęciach historii i społeczeństwa. Uczeń posiadający inteligencję lingwistyczną będzie wykazywał zainteresowanie językiem i grą słów. Zainteresujemy go historią stosując wiersze, rymowanki, zabawy słowne lub barwnie opowiadając o przeszłości. Na ten sam rodzaj bodźców wrażliwy będzie uczeń o inteligencji muzycznej. Daty i wydarzenia na dłużej pozostaną w jego pamięci rapowane bądź odśpiewane w żywym rytmie niż wypowiedziane znanym głosem nauczyciela. Uczeń posiadający inteligencję matematyczno – logiczną chętnie będzie szukał różnych rozwiązań problemów. W kręgu jego zainteresowań znajdzie się również posługiwanie się symbolami, a także ćwiczenia dotyczące porządkowania oraz liczb. Dlatego warto mu podawać historię w formie dat. Osoby z dobrze rozwiniętą inteligencją wizualno – przestrzenną posiadają naturalną zdolność do odtwarzania w pamięci obrazów oraz obiektów, a co za tym idzie związanych z nimi skojarzeń emocjonalnych. Ten typ inteligencji można pobudzać u uczniów podczas lekcji, stosując wizualne pomoce dydaktyczne takie, jak: mapy historyczne, diagramy, wykresy, mapy pamięci, plakaty a także filmy, prezentacje multimedialne i animacje komputerowe. Uczeń z

dobrze rozwiniętą inteligencją interpersonalną lubi ćwiczenia prowadzone w parach lub małych grupach oraz naukę wymagającą współpracy z innymi osobami. Stąd duże znaczenie w jego pracy odgrywa praca zespołowa. Osoby posiadające dobrze rozwinięta inteligencję intrapersonalną będą podejmowały próby poszukiwania odpowiedzi na pytania problemowe oraz oczekiwały, aby lekcja prowadziła do wniosków i refleksji. Uczeń posiadający zdolności kinestetyczne najlepiej będzie się czuł podczas symulacji i ćwiczeń z podziałem na role oraz wycieczek i zajęć w terenie. Chętnie przygotuje prezentację multimedialną i zaciekawi go animacja komputerowa.

Rozwój pełnego zakresu inteligencji wspomaga proces trwałego uczenia się, a efektywne nauczanie powinno dostarczać okazji do rozwijania wszystkich typów inteligencji. Szybkim sposobem na określenie rozkładu poszczególnych typów inteligencji wśród uczniów klasy jest przeprowadzenie badań diagnostycznych z wykorzystaniem kwestionariusza do badania wielorakich typów inteligencji. Kwestionariusz jest znanym i dostępnym narzędziem badawczym.

Indywidualizacja nauczania dotyczy także dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Wymagania w tym zakresie określają odrębne przepisy. Szczególną uwagę w procesie indywidualizacji należy poświęcić uczniom z trudnościami w nauce oraz uczniom uzdolnionym i zainteresowanym przedmiotem. W obu przypadkach polega to na wyborze metod, dostosowaniu zadań i języka do możliwości ucznia. W przypadku uczniów z trudnościami należy ich pozytywnie motywować i nagradzać za drobne nawet sukcesy. Zadaniem nauczyciela wobec uczniów uzdolnionych jest przygotowywanie dla nich trudniejszych zadań np. indywidualnych projektów edukacyjnych, wdrażanie do badawczego poznawania dziejów, udział w konkursach oraz włączanie ich w roli ekspertów do przebiegu lekcji powtórzeniowych bądź wycieczek.

Ułatwieniem w pracy lekcyjnej może być wykorzystywanie przez nauczycieli oraz przez uczniów inspirowanych przez nauczycieli sprawdzonych zasobów internetowych. Mogą to być internetowe portale i platformy edukacyjne wydawnictw, ale przede wszystkim *portal edukacyjny Scholaris* zawierający bazę scenariuszy i gotowych środków dydaktycznych do wykorzystania podczas lekcji. Zapewnia on dostęp do bogatej bazy zasobów edukacyjnych: scenariuszy lekcji, prezentacji multimedialnych, tekstów źródłowych, gier dydaktycznych, filmów, zdjęć, ilustracji oraz zadań sprawdzających wiedzę i umiejętności uczniów.

Nauczyciel korzystający z portalu może urozmaicić i wzbogacić dotychczasowe formy pracy, a tym samym zwiększyć efektywność prowadzonych zajęć. Ważną rolę w realizacji wątku *Moja mała Ojczyzna* pełnić będą zasoby zawarte na stronie *Wirtualny Sztetl* (*www.sztetl.org.pl*).

Przykłady zasobów dotyczących historii na portalu Scholaris (scenariusze lekcji dla IV etapu edukacyjnego):

Scenariusze lekcji o Powstaniu Warszawskim- www.scholaris.pl/frontend,4,1030204.html

Jak nauczyć się historii przez zabawę - www.scholaris.pl/frontend,4,93213.html

Incydent w Faszodzie. Francusko-brytyjska rywalizacja o kolonie- www.scholaris.pl/frontend,4,105669.html

Początki II Rzeczpospolitej- www.scholaris.pl/frontend,4,74226.html

www.scholaris.pl/zasob/miedzynarodowa,ochrona,praw,czlowieka,przepisy,a,rzeczywistosc – scenariusz lekcji autorstwa Pawła Siarkiewicza dotyczący praw człowieka.

Wybór metod nauczania zależy od czynników takich jak możliwości poznawcze i wiek uczniów, stopień rozwoju ich myślenia, liczebność klasy, stopień zaopatrzenia szkoły w pomoce dydaktyczne oraz warunki miejscowe zależne od lokalizacji szkoły. Od warunków miejscowych zależy też zakres realizacji treści regionalnych nadających programowi jeden z rysów innowacyjności. Kolejnym przejawem innowacyjności programu jest podmiotowe i głęboko humanistyczne, **w duchu Janusza Korczaka** , pojmowanie miejsca i roli ucznia- wynika to z powyżej przedstawionego osadzenia programu w dotychczasowym dorobku psychologii i pedagogiki. Realizacja treści regionalnych będzie miała też wpływ na dobór metod nauczania. Szczególnie przydatne w tym przypadku będą metody aktywizujące oraz część metod angażujących ucznia do pracy własnej, indywidualnej lub grupowej. Program preferuje stosowanie aktywizujących i praktycznych metod nauczania, metod problemowych oraz stosowanie w pracy z uczniami nauczania grupowego. W trakcie zajęć lekcyjnych należy realizować **nauczanie polimetodyczne i polisensoryczne**. Każda metoda nauczania ma wady i zalety i każda sprzyja kształceniu innych umiejętności, dlatego we współczesnej dydaktyce zaleca się nauczanie polimetodyczne. Oznacza to, że na jednej lekcji może wystąpić kilka uzupełniających się metod nauczania, zapewniających wszechstronny rozwój uczniów. Znaczenie nauczania polisensorycznego omówiono w kontekście teorii Gardnera.

Metody nauczania

W nauczaniu historii i społeczeństwa należy zachować równowagę między metodami podającymi, grupą metod aktywizujących oraz metodami kształcącymi kompetencje historyczne uczniów. W literaturze występuje szereg klasyfikacji metod nauczania. Dlatego istotne jest, aby w ramach jednego programu posługiwać się jednorodną klasyfikacją. Autor niniejszego programu starał się stosować do zmodyfikowanego **podziału metod nauczania według Szloska.** Wyróżnia on następujące grupy metod:

metody podające:

1. Wykład informacyjny
2. Pogadanka
3. Opowiadanie
4. Opis

5. Prelekcja
6. Anegdota
7. Odczyt
8. Objaśnienie lub wyjaśnienie

metody problemowe:

1. Wykład problemowy
2. Wykład konwersatoryjny
3. Klasyczna metoda problemowa
4. Aktywizujące:

podział metod aktywizujących:

1. Metoda przypadków
2. Metoda sytuacyjna
3. Inscenizacja
4. Gry dydaktyczne: symulacyjne, decyzyjne, psychologiczne
5. Seminarium
6. Dyskusja dydaktyczna: związana z wykładem, okrągłego stołu, wielokrotna, burza mózgów, panelowa, metaplan

metody eksponujące:

1. Film
2. Sztuka teatralna
3. Ekspozycja
4. Pokaz połączony z przeżyciem

metody programowane:

1. Z użyciem komputera
2. Z użyciem maszyny dydaktycznej
3. Z użyciem podręcznika programowanego

metody praktyczne:

1. Pokaz
2. Ćwiczenia przedmiotowe
3. Ćwiczenia laboratoryjne
4. Ćwiczenia produkcyjne
5. Metoda projektów

6. Metoda przewodniego tekstu

Powyższy podział jest na tyle uniwersalny, iż można go uzupełnić o nowe metody i techniki pracy np. do metod programowanych można zaliczyć zajęcia z wykorzystaniem tablicy multimedialnej. Natomiast do grupy metod praktycznych należą metody kształcące typowe umiejętności historyczne np. praca z mapą lub mające na celu opracowanie przez ucznia własnego „dzieła historycznego": albumu, przewodnika, folderu, portfolio, planszy, posteru. Pewnego uzupełnienia wymaga grupa metod aktywizujących, które w pracy nauczyciela przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole ponadgimnazjalnej powinny należeć do najczęściej wykorzystywanych. Zdaniem autora stanowi to jeden z wyznaczników innowacyjności programu.

Przegląd metod aktywizujących(częściowo praktycznych):

- Dyskusja,
- Dyskusja wielokrotna,
- Dyskusja punktowana,
- Debata oksfordzka,
- Analiza SWOT,
- Sześć myślących kapeluszy,
- Pytania do eksperta,
- Burza mózgów,
- Debata „za" i „przeciw",
- Mapa mentalna,
- Drzewo decyzyjne,
- Ranking diamentowy,
- Poker kryterialny,
- Metaplan,
- Metoda problemowa,
- Symulacje,
- Gry edukacyjne
- Projekt edukacyjny(np. album, przewodnik, folder, plansza, poster),
- Portfolio.

Charakterystyka wybranych metod nauczania:

1.Burza mózgów

Polega na zebraniu jak największej liczby pomysłów dotyczących sposobów rozwiązania postawionego problemu. Burza mózgów mobilizuje uczniów do aktywnego udziału w lekcji. Dzięki temu wykorzystują oni dotychczasową wiedzę i lepiej zapamiętują nowe wiadomości i pojęcia. W trakcie zajęć z wykorzystaniem tej metody nauczyciel powinien dopilnować przestrzegania następujących zasad dyskusji:

-słuchamy osoby wypowiadającej się i nie przerywamy jej,

-nie oceniamy osoby wypowiadającej się,

-mówimy na temat i w sposób rzeczowy,

-uzasadniamy swoje opinie.

2.Dyskusja

Wymaga posiadania pewnego zasobu wiedzy historycznej przez uczniów, co ma miejsce w przypadku szkoły ponadgimnazjalnej. Służy nabywaniu i doskonaleniu umiejętności porządkowania wiadomości, logicznego wnioskowania, analizowania oraz argumentowania i posługiwania się językiem. Dyskusja uczy też samodzielnego myślenia i szacunku dla odmiennych opinii. Odmianami dyskusji są dyskusja punktowana oraz debata za i przeciw. W przypadku przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole ponadgimnazjalnej sprawdzi się jako metoda, gdyż przedmiot ten w pewnym stopniu służy integrowaniu wcześniej posiadanej wiedzy uczniów.

3.Praca z mapą

Polega na umiejscowieniu wydarzeń historycznych na mapie i nadaje tym wydarzeniom kontekst przestrzenny. Jest niezbędna w zrozumieniu wielu treści i problemów historycznych i społecznych. Uczy sytuowania wydarzeń w przestrzeni, porównywania procesów historycznych, analizy zmian politycznych.

4.Praca z tekstem źródłowym

Wymaga dostosowania do możliwości ucznia na danym etapie kształcenia. Praca z różnego rodzaju tekstami źródłowymi zapoznaje uczniów z podstawową metodą badawczą w pracy historyka, zaś ich interpretacja uczy wielostronnego spojrzenia na

poznawane wydarzenia historyczne. Główna zaleta tekstów źródłowych polega na tym, że przybliżają one poznawane epoki.

5.Metoda tekstu przewodniego

Nauczyciel przygotowuje dla uczniów tekst przewodni-instrukcję zawierającą: pytania pomocnicze, wykaz potrzebnych materiałów i środków dydaktycznych, kolejne etapy zadania i czas na ich realizację. Wykorzystując tekst instrukcji oraz posiadane pomoce uczniowie rozwiązują problem . Metoda ta może być wykorzystana w pracy z tekstem źródłowym, który może stanowić jeden z elementów instrukcji.

6.Praca z podręcznikiem oraz ze źródłem ikonograficznym

Polega na planowanym i systematycznym wykorzystywaniu podręcznika w pracy lekcyjnej. Korzyścią wynikająca ze stosowania tej metody jest wdrożenie uczniów do pracy z podręcznikiem i wypracowanie nawyków wykorzystywania go w samokształceniu. Szczególnie warta polecenia jest praca z ilustracją w podręczniku(ze źródłem ikonograficznym). W nowoczesnych podręcznikach występuje wiele pożytecznych dydaktycznie ilustracji często zajmujących całe strony(np. infografiki). Rozwijają one wyobraźnię i ułatwiają zrozumienie historii. Dzięki nim uczniowie o inteligencji wizualno-przestrzennej łatwiej zapamiętają przekazywane wiadomości.

7.Projekt

Polega na zaplanowaniu, opracowaniu i wykonaniu określonego zadania przez ucznia lub grupę uczniów w przypadku projektu zespołowego. Działania wykonywane przez uczniów przygotowuje i kontroluje nauczyciel. Efekty realizowanego projektu prezentowane są w klasie, szkole lub środowisku lokalnym. Jego efektem może być np. opracowanie pisemne, folder, poster lub prezentacja multimedialna.

8.Portfolio(teczka tematyczna)

To metoda polegająca na gromadzeniu przez uczniów publikacji, zdjęć, nagrań oraz innych materiałów związanych z tematem podanym przez nauczyciela. Rozwija umiejętność samodzielnej pracy z różnymi źródłami informacji. Zebrane materiały służą do prezentacji tematu na forum klasy.

9.Webquest

To metoda pracy z uczniami wykorzystująca technologię informacyjną. Wykorzystuje elementy uczenia się zespołowego i budowanie własnej wiedzy w oparciu o Internet.

Model poszukiwania wiedzy w oparciu o Internet został opracowany w 1995r. w Stanach Zjednoczonych. Webquest przypomina tradycyjny projekt, ale tu wyjściowym źródłem informacji jest Internet.

10.Studium przypadku

Polega ona na szczegółowej analizie konkretnego przypadku(postaci lub wydarzenia historycznego), a następnie wyciąganiu wniosków i uogólnień. Raczej nie powinno służyć wprowadzaniu nowej wiedzy. Może być stosowane na zajęciach historii i społeczeństwa w szkole ponadgimnazjalnej, gdy uczniowie posiadają już duży zasób wiedzy historycznej natomiast same zajęcia mają na celu jej integrację.

11.Wycieczki edukacyjne

Dobrze zaplanowane pod względem dydaktycznym i organizacyjnym stanowią atrakcyjną i pożyteczną metodę pracy, szczególnie w zakresie edukacji regionalnej. Zakres ich stosowania zależy od warunków panujących w szkole oraz miejsca, w którym znajduje się szkoła. Stanowią dla nauczyciela historyka jedną z niewielu możliwości nauczania „żywej i dotykalnej" historii.

12.TOC-techniki aktywnego myślenia

Do metod TOC zaliczamy:

1. Drzewko ambitnego celu
2. Chmurka
3. Gałązka logiczna

Odpowiadają na pytania:

- Co zmienić?
- Co chcę osiągnąć?
- Jak dokonać tej zmiany?

Metodologia TOC polega na rozbijaniu złożonych problemów na mniejsze i bardziej przejrzyste co poprawi zrozumienie zagadnienia i przełoży teorię na praktykę.

Większość z powyższych metod jest powszechnie znana i stosowana. Co do wykorzystania metod aktywizujących w pracy lekcyjnej, warto sięgnąć do dość obszernej literatury na ten temat. Z tego też powodu autor programu zrezygnował ze szczegółowego omawiania wszystkich zalecanych metod nauczania, zamieszczając odpowiednią literaturę w bibliografii.

V Opis założonych osiągnięć uczniów

1. Europa i świat. Uczeń:

A.1.1. opisuje zasięg i konsekwencje ekspansji rzymskiej; wyjaśnia pojęcie romanizacji, odwołując się do wybranych przykładów;
A.1.2. charakteryzuje basen Morza Śródziemnego jako obszar intensywnego przenikania się kultur w starożytności;
B.1.1. charakteryzuje wpływ cywilizacyjnego kręgu islamskiego na Europę w średniowieczu, w dziedzinie polityki, sztuki, filozofii;
B.1.2. charakteryzuje przykłady zgodnego i wrogiego współżycia chrześcijan, Żydów i muzułmanów w wybranym regionie średniowiecznej Europy;
C.1.1. wyjaśnia przyczyny, które spowodowały i umożliwiły ekspansję zamorską Europy u schyłku średniowiecza i w epoce nowożytnej;
C.1.2. charakteryzuje postaci wybranych wielkich podróżników późnego średniowiecza i nowożytności;
D.1.1. opisuje politykę Europy wobec Chin, Indii i Japonii w XIX w.; ocenia znaczenie odkrycia kultur Chin, Indii i Japonii dla cywilizacji europejskiej;
D.1.2. przedstawia spory o ocenę roli kolonializmu europejskiego dla Europy i terytoriów kolonizowanych;
E.1.1. charakteryzuje kontakty i stosunki Stanów Zjednoczonych i Europy w XX w., z uwzględnieniem polityki, gospodarki i kultury;
E.1.2. charakteryzuje stanowiska w sporze o liberalizację światowego handlu i jej konsekwencje.

8. Wojna i wojskowość. Uczeń:

A.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Aleksandra Wielkiego i Juliusza Cezara;
A.8.2. charakteryzuje organizację i technikę wojenną armii rzymskiej;
B.8.1. charakteryzuje etos rycerski;
B.8.2. wyjaśnia, na wybranych przykładach, koncepcję wojny sprawiedliwej i niesprawiedliwej w średniowieczu;
C.8.1. analizuje przyczyny i następstwa wojen religijnych w nowożytnej Europie;
C.8.2. charakteryzuje wybrane sylwetki wodzów i ich strategię z okresu Rzeczypospolitej przedrozbiorowej;
D.8.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, strategię Napoleona I; analizuje czarną i białą legendę napoleońską; wyjaśnia różnice w ocenie Napoleona I w Polsce i w innych państwach europejskich;
D.8.2. charakteryzuje i porównuje trzy koncepcje stworzenia ładu światowego: Pax Romana, Pax Britanica i Pax Americana;
E.8.1. analizuje wybrane przepisy prawa międzynarodowego o wojnie;
E.8.2. charakteryzuje ruch pacyfistyczny; charakteryzuje wizję globalnej zagłady obecną w literaturze i filmach science-fiction.

9. Ojczysty Panteon i ojczyste spory. Uczeń:

A.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, antyczne wzory bohaterstwa, żołnierza i obrońcy ojczyzny oraz ich recepcję w polskiej myśli politycznej, tradycji literackiej oraz edukacyjnej późniejszych epok;
A.9.2. charakteryzuje antyczny wzorzec obywatela oraz jego recepcję w polskiej myśli i praktyce politycznej późniejszych epok;

B.9.1. charakteryzuje, na wybranych przykładach, koncepcje polityczne władców z dynastii piastowskiej;
B.9.2. charakteryzuje oraz ocenia, na wybranych przykładach, rolę ludzi Kościoła w budowie państwa polskiego;
C.9.1 charakteryzuje, na wybranych przykładach, postawy obywateli wobec wyzwań epoki (XVI-XVIII w.);
C.9.2. charakteryzuje spory o przyczyny upadku I Rzeczypospolitej;
D.9.1 charakteryzuje i ocenia polityczne koncepcje nurtu insurekcyjnego oraz nurtu realizmu politycznego;
D.9.2. charakteryzuje spory o ocenę dziewiętnastowiecznych powstań narodowych;
E.9.1. charakteryzuje spory o kształt Polski w XX w., uwzględniając cezury 1918 r., 1944-1945, 1989 r., oraz prezentuje sylwetki czołowych uczestników tych wydarzeń;
E.9.2. charakteryzuje postawy społeczne wobec totalitarnej władzy, uwzględniając różnorodne formy oporu, oraz koncepcje współpracy lub przystosowania.

Moja mała Ojczyzna. Uczeń:

1) opisuje wyniki badań archeologicznych w swojej miejscowości(regionie),

2) przedstawia najstarsze dzieje swojej miejscowości (jej „wejście do historii") m.in. data pierwszej wzmianki źródłowej, data lokacji miejskiej,

3) przedstawia dzieje swojego księstwa dzielnicowego w XII- XIII w. na tle dziejów polskiego obszaru państwowego,

4) prezentuje wybraną postać władcy swojego księstwa dzielnicowego,

   Uwaga: w przypadku Warmii i Mazur uczeń wymienia plemiona pruskie przed podbojem przez Krzyżaków oraz krótko opisuje podbój Prus

5) zna przynależność państwową i administracyjną swojej miejscowości (regionu) w okresie od XIV do XX wieku,

6) potrafi przedstawić informacje na temat średniowiecznego kościoła i zamku w swojej lub pobliskiej miejscowości,

7) zna postacie osób dobrze zasłużonych w dziejach jego miejscowości lub regionu w okresie średniowiecza,

8) omawia wybrane obiekty kultury materialnej swojej miejscowości lub regionu w okresie od XVI do XVIII wieku,

9) zna wybrane sylwetki osób dobrze zasłużonych w dziejach jego miejscowości lub regionu w okresie od XVI do XVIII wieku,

10) potrafi scharakteryzować dzieje swojej miejscowości i jej mieszkańców w epoce powstań narodowych w XIX w. oraz określa stosunek miejscowego społeczeństwa do sprawy polskiej,

11) omawia walki zbrojne z okresu powstań narodowych lub Wiosny Ludów w Europie w swojej miejscowości lub regionie,

12) potrafi scharakteryzować przemiany w swojej miejscowości lub regionie w epoce rewolucji przemysłowej oraz zna istniejące do dziś dawne obiekty przemysłowe,

13) zna rolę miejscowości (regionu) i zasługi jej mieszkańców dla odbudowy państwa polskiego w latach 1918-1920 oraz udział w polskim czynie zbrojnym podczas II wojny światowej,

14) podaje przykład dworu ziemiańskiego w swojej lub pobliskiej miejscowości i omawia znaczenie tradycji ziemiańskiej,

15) prezentuje dzieje swojej miejscowości (regionu) w okresie PRL-u ze szczególnym uwzględnieniem przykładów oporu mieszkańców wobec rządów komunistów,

16) opisuje przemiany swojej miejscowości (regionu) w III Rzeczpospolitej,

17) opracowuje i prezentuje biogramy patrona ulicy lub szkoły oraz wybranych bohaterów z tablic i pomników,

18) omawia obecność postaci z dziejów miejscowości (regionu) w historii Polski i Europy,

19) zna przykłady wielokulturowych tradycji swojej miejscowości (regionu),

20) poszukuje informacji u osób starszych i redaguje notatkę z przeprowadzonego wywiadu

21) charakteryzuje przynależność państwową i administracyjną swojej miejscowości(regionu) w okresie od XIV do XVIII w.,

22) charakteryzuje przynależność państwową i administracyjną swojej miejscowości(regionu) w XIX i XX w.,

23) opisuje wybrany obiekt kultury materialnej swojej (lub pobliskiej) miejscowości z okresu średniowiecza oraz jego fundatorów,

24) opisuje wybrany obiekt kultury materialnej swojej (lub pobliskiej) miejscowości z epoki nowożytnej,

25) opisuje wybrane sylwetki z dziejów miejscowości lub regionu z epoki nowożytnej,

26) charakteryzuje dzieje swojej miejscowości i wybrane zagadnienia dotyczące losów jej mieszkańców w XIX w.,

27) opisuje udział miejscowości lub regionu w walkach zbrojnych z okresu powstań narodowych lub w wydarzeniach okresu Wiosny Ludów w Europie,

28) opisuje zmiany w swojej miejscowości(regionie) w okresie rewolucji przemysłowej oraz podaje przykłady dawnych obiektów przemysłowych lub z zakresu infrastruktury technicznej,

29) w miarę możliwości opisuje rolę miejscowości(regionu) i jej mieszkańców w procesie odbudowy państwa polskiego oraz w polskim czynie zbrojnym podczas II wojny światowej,

30) omawia rolę polskiej tradycji ziemiańskiej w XIX-XX wieku,

31) charakteryzuje dzieje swojej miejscowości i wybrane zagadnienia dotyczące losów jej mieszkańców w XIX w.,

32) omawia przemiany społeczno-gospodarcze swojej miejscowości(regionu) w PRL,

33) omawia problemy i przemiany społeczno-gospodarcze swojej miejscowości(regionu) w III Rzeczpospolitej,

34) potrafi podać zasługi postaci upamiętnionych pomnikami, tablicami, nazwami ulic oraz patronatem nad szkołami w swojej lub pobliskiej miejscowości,

35) potrafi podać przykłady i okresy występowania wielokulturowości w swojej lub pobliskiej miejscowości,

36) podaje przykłady kultury materialnej innych narodów występujące w mojej miejscowości(regionie).

VI Propozycje kryteriów oceny i metod sprawdzania osiągnięć uczniów

Metody kontroli osiągnięć uczniów na zajęciach przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole ponadgimnazjalnej należy tak zróżnicować aby uwzględnić predyspozycje, możliwości oraz osobowość uczniów. Należy też brać pod uwagę wysiłek uczniów wkładany w realizację przydzielonych zadań. Dużą rolę w nauczaniu przedmiotu historia i społeczeństwo w szkole ponadgimnazjalnej pełnić będą zróżnicowane prace własne ucznia: projekty (np. w formie prezentacji multimedialnej), portfolio, webquest, wywiad. Stąd istotne jest wypracowanie szczegółowych kryteriów oceny różnych form tych prac.

Formy i sposoby kontroli osiągnięć ucznia:

1.odpowiedzi ustne (rozmowa z nauczycielem, udział w dyskusji, aktywny udział w lekcji),
2. pisemne prace kontrolne(testy, sprawdziany, rozprawki, kartkówki),
3.sprawdzian praktyczny(praca z mapą, z tekstem źródłowym),
4.prezentacje i referaty(umiejętność wyszukania informacji z różnych źródeł, opracowania ich oraz prezentacji na forum klasy- z wykorzystaniem zasobów biblioteki i technik informacyjno-komunikacyjnych),
5.realizacja projektu, gromadzenie informacji metodą webquest, portfolio,
6. zadania wykonywane podczas pracy w grupie, pełnienie roli przewodnika w trakcie wycieczki,
7.zajęcia pozalekcyjne m.in. udział w konkursach, olimpiadach,
8. prace domowe,
9.aktywny udział w zajęciach.

Ocena poziomu osiągnięć powinna być dokonywana w formie zgodnej z przyjętą w regulaminie wewnątrzszkolnego systemu oceniania.
Podstawą oceniania różnych form aktywności uczniów powinny być opracowane kryteria wymagań.

Przykładowa charakterystyka oceniania postępów uczniów

Poziom wymagań koniecznych (ocena dopuszczająca)
Uczeń:

- częściowo opanował wymagania określone w podstawie programowej;
- posiada poważne braki w wiedzy, które nie przekreślają możliwości dalszej nauki;
- umieszcza najważniejsze wydarzenia w czasie i przestrzeni;
- wskazuje związki przyczynowo-skutkowe;
- rozpoznaje rodzaj źródła historycznego oraz odpowiada na proste pytania do tekstu źródłowego;

- w trakcie zajęć prezentuje małą aktywność;
- przy pomocy nauczyciela przedstawia efekty swojej pracy.

Poziom wymagań podstawowych (ocena dostateczna)

Uczeń:
- w zadowalającym stopniu opanował wymagania z podstawy programowej;
- potrafi korzystać z podstawowych źródeł informacji;
- dokonuje selekcji wydarzeń;
- wskazuje przyczynę i skutek omawianych wydarzeń;
- przedstawia główne cele i etapy rozwoju wydarzeń;
- charakteryzuje źródła historyczne, dokonuje analizy informacji w nich zawartych;
- zna niektóre postaci i wydarzenia z dziejów regionu;
- w czasie zajęć wykazuje się aktywnością w stopniu zadowalającym;
- samodzielnie przedstawia efekty swojej pracy.

Poziom wymagań rozszerzających (ocena dobra)

Uczeń:
- opanował wymagania z podstawy programowej;
- stosuje wiedzę i umiejętności historyczne;
- wyjaśnia i porównuje przyczyny i skutki omawianych wydarzeń;
- formułuje prostą ocenę wydarzeń i postaci;
- analizuje i porównuje informacje zawarte w źródłach historycznych;
- potrafi korzystać ze wszystkich poznanych w trakcie zajęć źródeł informacji;
- zna najważniejsze wydarzenia i postaci z dziejów regionu;
- jest aktywny w trakcie zajęć.

Poziom wymagań dopełniających (ocena bardzo dobra)

Uczeń:
- potrafi posłużyć się wiedzą i umiejętnościami przy samodzielnym rozwiązywaniu problemów historycznych;
- samodzielnie interpretuje i analizuje dane zawarte w różnych źródłach historycznych;
- dokonuje oceny postaci, wydarzeń i procesów historycznych;
- dostrzega różne interpretacje wydarzeń i procesów historycznych;
- poprawnie rozumuje w kategoriach przyczynowo-skutkowych wykorzystując wiedzę z zakresu historii oraz przedmiotów pokrewnych;
- opanował podstawową wiedzę z dziejów własnego regionu;
- uzasadnia swoje zdanie;
- wykazuje się aktywną postawą w trakcie zajęć.

Poziom wymagań wykraczających (ocena celująca)

Uczeń:

- ma wiedzę i umiejętności wykraczające poza podstawę programową;
- rozwija zainteresowania;
- korzysta z różnorodnych źródeł informacji: literatura popularnonaukowa, naukowa;
- bierze udział w konkursach przedmiotowych, olimpiadach i odnosi w nich sukcesy;
- zna dzieje własnego regionu w stopniu wykraczającym poza materiał poznany w trakcie zajęć;
- umie powiązać dzieje własnego regionu z dziejami Polski i powszechnymi;
- potrafi udowodnić swoje zdanie, używając argumentów wynikających z samodzielnie zdobytej wiedzy;
- potrafi samodzielnie zdobywać wiedzę.

Ocenę niedostateczną uzyskuje uczeń, który nie opanował podstawowych treści kształcenia, a braki są tak duże, że uniemożliwiają kontynuowanie nauki; nie posiada podstawowych umiejętności warsztatowych; nawet z pomocą nauczyciela nie rozwiązuje zadań i nie potrafi formułować własnych opinii.

VII Ewaluacja

Praca nauczyciela przedmiotu historia i społeczeństwo wymaga dokonywania ewaluacji. W odniesieniu do programu nauczania pozwoli to ocenić jego skuteczność i przydatność. Szczególnie istotna będzie informacja zwrotna dotycząca metod nauczania , potrzeb i oczekiwań uczniów oraz nadobowiązkowych treści regionalnych określających m.in. innowacyjność niniejszego programu nauczania. Ważne miejsce zajmować będzie ewaluacja etapowa ponieważ umożliwi ona, w razie wystąpienia takiej potrzeby, modyfikację sposobów realizacji programu. Natomiast ewaluacja końcowa stanowić będzie punkt wyjścia dla następnego okresu realizacji.

Narzędzia i sposoby dokonywania ewaluacji:

1) badania ankietowe wśród uczniów(kwestionariusz ankiety),
2) arkusz kontrolny realizacji programu,
3) prezentacja efektów pracy uczniów(uczniowskie projekty edukacyjne, porfolio),
4) analiza dokumentacji nauczycielskiej przedmiotu.

Ważną rolę w ewaluacji pełni realizacja projektów edukacyjnych przez uczniów. Program zakłada realizację projektów edukacyjnych lub prac typu portfolio w realizacji każdego wątku tematycznego. Ich zakres i obszerność mogą być różne, ale z punktu widzenia pracy własnej ucznia, jego aktywizacji i zrozumienia treści historycznych oraz umiejętności pozyskiwania informacji, umożliwią one ewaluację etapową.

VIII. Bibliografia

1. Aktywizacja uczniów w nauczaniu historii, red. A. Zielecki, Rzeszów 1989.

2. Arends R. I., Uczymy się nauczać, Warszawa 1994.

3.Augustynek K., Słowikowski T., Zielecki A., Kierowanie pracą domowa uczniów w nauczaniu historii, Warszawa 1976.

4. Bieniarzówna J., 500 zagadek historycznych, Warszawa 1974.

5.Brudnik E., Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie 2. Przewodnik po metodach aktywizujących, Kielce 2003.

6. Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących, Kielce 2000.

7.Bruner J.S., W poszukiwaniu teorii nauczania 1974

8.Bruner J.S.,Poza dostarczone informacje, Warszawa 1978.

9. Buksiński T. , Zasady i metody interpretacji tekstów źródłowych, Poznań 1991.

10. Cele i treści kształcenia historycznego, red. J. Maternicki, A. Zielecki, Rzeszów 1996.

11.Chałas K., Metoda projektów i jej egzemplifikacja w praktyce, Warszawa 2000.

12. Chorąży E., Śliwińska – Konieczka D., S. Roszak, Edukacja historyczna w szkole. *Teoria i praktyka*, Warszawa 2008.

13. Dąbrowa M., Szkolne wycieczki historyczne, Warszawa 1975.

14. Dymkowski M., Między psychologią a historią, Warszawa 2000.

15. Dziedzic A., Kozłowska W. E., Drama na lekcjach historii, Warszawa 1998.

16.Dzierzgowska I., Jak uczyć metodami aktywnymi, Warszawa 2005.

17. Edukacja historyczna w zreformowanej szkole, t 1- 2, red. A. Zielecki, Kraków 2000.

18. Edukacja w procesie integracji europejskiej, red. H. Konopka, Białystok 2003.

19. Encyklopedia pedagogiczna, red. W. Pomykało, Warszawa 1997.

20. Encyklopedia psychologii, red. W. Szewczyk, Warszawa 1998.

21. Goleman D. ,Inteligencja emocjonalna, Poznań 1997.

22. Gołębniak B.D.(red.),Uczenie metodą projektów, Warszawa 2002.

23.Goźlińska Elżbieta, Jak skonstruować grę dydaktyczną, Warszawa 2004.

24.Hamer Hanna, Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli, Warszawa 1994.

25.Harmin Merril, Duch klasy. Jak zmotywować uczniów do nauki, Warszawa 2005

26. Hendrykowski M., Film jako źródło historyczne, Poznań 2000.

27. Janowski A., Uczeń w teatrze życia szkolnego, Warszawa 1998.
28. Zielecki A., Mapa w nauczaniu historii, Warszawa 1984.
29. Komorowska H., O programach prawie wszystko, Warszawa 1999.
30. Knieczka - Śliwińska D., Retoryka we współczesnych szkolnych podręcznikach historii, Poznań 2001.
31. Konopka H., Liedke M., Ocytko M., Pasko A., Jak uczyć historii w zreformowanej szkole? Praktyczny przewodnik dla przyszłych nauczycieli, Białystok 2003.
32. Korelacja – integracja- szansa dla ucznia, red. G. Pańko, J. Wojdon, Wrocław 2006.
33. Królikowski J., Projekt edukacyjny. Materiały dla zespołów międzyprzedmiotowych, Warszawa 2001.
34. Kruszewski K., 45 minut. Prawie cała historia pewnej lekcji, Warszawa 1993.
35. Kubis B., Historia w pamiętnikach zapisana. Wybrane zagadnienia, Opole 2003.
36. Kujawska M., Problemy współczesnej edukacji historycznej, Poznań 2001.
37. Kula M., Nośniki pamięci historycznej, Warszawa 2002.
38. Kulik H., Wewnątrzszkolny system oceniania, Warszawa 1999.
39. Kupisiewicz C., Podstawy dydaktyki, Warszawa 2005.
40. Łanowski J.,500 zagadek antycznych, Warszawa 1978.
41. Maresz T., Wpływ tekstów źródłowych na rozwój myślenia historycznego uczniów – teoria a praktyka, Bydgoszcz 2004.
42. Mamon W., Lokalizacja przestrzenna faktów w nauczaniu historii, Kraków 1987.
43. Maternicki J., Edukacja historyczna młodzieży – problemy i kontrowersje u progu XXI wieku, Toruń 1998.
44. Maternicki J., Teoretyczne i metodologiczne podstawy dydaktyki historii, Warszawa 1990.
45. Maternicki J., Majorek C., Suchoński A., Dydaktyka historii, Warszawa 1993.
46. Metodologiczne i dydaktyczne problemy historii regionalnej, red. J. Półćwiartek, A. Zielecki, Rzeszów 1977.
47. Mizgalski J., Mapa historyczna w dydaktyce integracji wiedzy i umiejętności uczniów, Częstochowa 2003.
48. Multimedia w edukacji historycznej i społecznej, red. J. Rulka, B. Tarnowska, Bydgoszcz 2002.
49. Muzeum w nauczaniu historii, red. A. Zielecki, Rzeszów 1989.

50. Nauczyciel historii. Ku nowej formacji dydaktycznej, red. M. Kujawska, Poznań 1996.

51. Niemierko B., Ocenianie szkolne bez tajemnic, Warszawa 2002.

52. Ocenianie wewnątrzszkolne a egzaminy zewnętrzne. Materiały szkoleniowe dla nauczycieli, Warszawa 2003.

53. Okoń W., Nowy słownik pedagogiczny, Warszawa 1998.

54. Okoń W., Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej, Warszawa 1996.

55.Piaget J., Studia z psychologii dziecka, Warszawa 1966.

56.*Podstawa programowa z komentarzami. Tom 4. Edukacja historyczna i obywatelska w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum*, MEN 2009.

57. Półturzycki J., Dydaktyka dla nauczycieli, Toruń 1998.

58.Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem J. Delorsa, 1998.

59. *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół,* w: Dz. U. 2009, Nr 4, poz. 17.

60. Rulka J., Przemiany świadomości historycznej młodzieży, Bydgoszcz 1991.

61. .Rulka J., Współczesne problemy edukacji historycznej, Toruń 2002.

62.Rulka J., Emocje i wartości w edukacji historycznej, w: Wiadomości Historyczne 1/2009.

63. Skrzypczak J., Konstruowanie i ocena podręczników, Poznań – Radom 1996.

64.Skura M., Lisicki M., Za progiem, Warszawa 2011.

65. Sterna D., Ocenianie kształtujące w praktyce, Warszawa 2006.

66. Strategie przekazu wiedzy historycznej w edukacji szkolnej i akademickiej. Techniki teatralne. Retoryka, red. M. Kujawska, Poznań 1997.

67. Suchoński A., Środki audiowizualne w nauczaniu i uczeniu się historii, Warszawa 1987.

68.Suerken K., Techniki aktywizujące myślenie – TOC, MSCDN 2009.

69. Szaleniec H., Szmigiel M. K., Egzaminy zewnętrzne. Podnoszenie kompetencji nauczycieli w zakresie oceniania zewnętrznego, Kraków 2001.

70. Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela, red. K. Kruszewski, Warszawa 1991.

71. Sztuka nauczania. Szkoła, red. K. Konarzewski, Warszawa 1992.

72. Schneider K.H. , Schneider R. , SMS do Kleopatry, Nauczanie historii przez zabawy aktywizujące, Kielce 2006.

73. Szymański J., Nauki pomocnicze historii, Warszawa 2001.

74. Świeca M., Drama w edukacji, Kielce 1996.
75. Taraszkiewicz M., Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu, Warszawa 1999.
76. Topolski J., Jak się pisze i rozumie historię. Tajemnice narracji historycznej, Warszawa 1996.
77. Topolski J., Teoria wiedzy historycznej, Poznań 1983.
78. Topolski J. Wprowadzenie do historii, Poznań 1998.
79. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne I. Tradycja i mity w edukacji historycznej w dobie reformy, red. S. Roszak, M. Strzelecka, M. Ziółkowski, Toruń 2004.
80. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne II. Region w edukacji historycznej. Nauka – doradztwo –praktyka, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2005.
81. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne III. Źródła w edukacji historycznej, red. S. Roszak, M.Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2006
82. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne IV. Muzea i archiwa w edukacji historycznej, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2007
83. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne V. Polska – Europa – Świat w szkolnych podręcznikach historii, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2008.
84. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne VI. Miejsca pamięci w edukacji historycznej, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2009.
85. Toruńskie Spotkania Dydaktyczne VII. Obraz, dźwięk i smak w edukacji historycznej, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2010.
86. Uczeń i nowa humanistyka, red. M. Kujawska, Poznań 2000.
87. Uczeń w nowej szkole. Edukacja humanistyczna, red. M. Kujawska, Poznań 2002.
88. Unger P., Muzea w nauczaniu historii, Warszawa 1988.
89. Wartości w edukacji historycznej, red. J. Rulka, Bydgoszcz 1999.
90. Wielokulturowość w nauczaniu historii, red. B. Burda, B. Halczak, Zielona Góra 2004.
91. Współczesna dydaktyka historii. Zarys encyklopedyczny dla nauczycieli i studentów, red. J. Maternicki, Warszawa 2004.
92.Wygodski L.S., Myślenie i mowa, Warszawa 1989.
93. Wyprawa kapitana łamigłowy w krainę historii, Warszawa 1989.
94.Zielecki A., Mapa w nauczaniu historii, Warszawa 1984.
95.Zielecki A. Wprowadzenie do dydaktyki historii, Kraków 2007.

Internetowe portale edukacyjne:

1. Scholaris (www.scholaris.pl).

2. Wirtualny Sztetl (www.sztetl.org.pl).

ORE

Ośrodek
Rozwoju
Edukacji

Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
tel. 22 345 37 00
fax 22 345 37 70

www.ore.edu.pl

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Publikacja współfinansowana przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego